

Advarer om falske minner

Øystein Helmikstøl
journalist i Psykologtidsskriftet

Psykologspesialist Anders Skuterud er sterkt kritisk til BUP Haugesunds behandling av en jente (5) i en overgrepssak. Saken reiser debatt om forholdet mellom behandling og rettsprosess.

Bakgrunn

HAUGALANDET-SAKEN Psykologtidsskriftet omtalte saken i januar. En mann i 40-årene fra Haugalandet ble i Haugaland tingrett i 2016 dømt til ni års fengsel for incest. I desember i fjor ble han frikjent av juryen i Gulating lagmannsrett. I januar i år ble han av fagdommerne enstemmig dømt til å betale 250 000 kroner i erstatning.

Han har nettopp sett videoen fra BUP i Haugesund der en behandler forteller en jente (5) i detalj hva hun skal ha blitt utsatt for av seksuelle overgrep fra far.

Behandlerne på BUP bygger blant annet på det mor har fortalt skal ha skjedd. I tillegg mener de at jenta har traumelekt i terapitimene, og at det underbygger at hun er blitt utsatt for seksuelle overgrep.

– Skremmende

Den syv minutter lange videoen fra BUP-behandlingen ble vist i retten under ankebehandlingen av en straffesak i Gulating lagmannsrett i desember i fjor.

– Det er relativt skremmende å se denne filmen, sier Anders Skuterud til Psykologtidsskriftet.

En mann i 40-årene fra Haugalandet ble frikjent av juryen. I ettertid er han dømt av fagdommerne til å betale erstatning, de mener det er klar sannsynlighetsovervekt for at han har begått overgrep. Psykologtidsskriftet fulgte hele ankesaken.

– Man kan oppdage for lite, og man kan oppdage for mye. Og vi vet at begge deler skjer. Vi hører jo historier om overgrep som aldri ble oppdaget

– Behandlingen jenta har fått, er så uansvarlig og klanderverdig at tilsynsmyndighetene bør foreta en gjennomgang av tidligere behandlinger gjort ved denne poliklinikken, sa psykolog og førsteamanuensis ved Politihøgskolen Ellen Margrethe Wessel til Psykologtidsskriftet i januar. Hun var sakkyndig vitne oppnevnt av forsvarer under rettssaken.

Hun får faglig støtte fra psykologspesialist Anders Skuterud, som uttaler seg som fagperson.

– Det som kommer fram på denne videoen fra behandlingen, ligner veldig på de historiene som den amerikanske psykologen Elizabeth Loftus forteller om, sier Skuterud.

Skuterud omtaler Loftus som «de falske minners mor». Den amerikanske psykologen har gjort omfattende forskning på hukommelse, feilinformasjonseffekten og hvordan falske minner oppstår.

KRITISK Psykologspesialist Anders Skuterud mener BUP Haugesund kan ha skapt falske minner hos en jente (5) som har fortalt om overgrep fra far. Foto: Norsk psykologforening

Barnets opplevelse

Overlege Sissel Øritsland ved BUP Haugesund ønsker ikke å kommentere kritikken. Hun sa til Psykologtidsskriftet i januar at BUPs oppdrag er utredning og behandling, og at BUP ikke har noen primærrolle i å bevise forhold for retten.

– Hele poenget er å få tak i barnets opplevelse. Små barn har små symptomer. Eksplisitt verbal hukommelse forventes å være aktiv fra omtrent treårsalder. Før den tid er det den implisitte hukommelsen vi prøver å adressere i terapien, sa BUP-overlegen til Psykologtidsskriftet.

I retten avviste hun at behandlingen hadde skapt falske minner hos barnet. Rettsoppnevnt sakkyndig psykolog Tori Mauseths vurdering er at faglige anbefalinger og retningslinjer er ivaretatt gjennom utredning og behandlingstilbud ved BUP Haugesund, opplyste hun til retten. Det har foreløpig ikke lyktes Psykologtidsskriftet å få et intervju med Mauseth. Behandleren i BUP ønsker ikke å kommentere saken.

Dommen

I dommen¹ fra Gulating lagmannsrett, der mannen i 40-årene blir frifunnet, men må betale erstatning, legger fagdommerne til grunn at det har skjedd flere overgrep, og at det har skjedd hjemme og på en ferietur til USA. Fagdommerne legger vekt på «en del hovedtrekk i datterens forklaringer, sammenholdt med opplysninger om atferdsendringer før og etter sommeren 2015.» Fagdommerne viser til tingrettsdommen², der det framgår at jenta fortalte om overgrep lenge før BUP-behandling.

Rettsammenheng

Skuterud mener det er uheldig at behandlingen i BUP brukes i en rettsammenheng. Behandlingen her er for lukket og er ikke eksplorerende, mener han. – Generelt må det sies at tolkninger av barnet i terapi må brukes med stor forsiktighet i rettslig sammenheng.

– Barnet rister jo faktisk på hodet når terapeuten forteller henne om overgrep hun er blitt utsatt for. Det forholder ikke terapeuten seg til overhodet.

Under seansen der barnet blir fortalt om overgrepene mens behandler holder hendene sine på knærne hennes, virker jenta ubekvem. Hun fikler med en liten ball i hendene.

– Den uroen som barnet viser mens behandlingen foregår, er også problematisk. Den kan jo like gjerne skyldes at hun må forholde seg til noe som er for krevende å skjønne for henne, tenker jeg. Og hvis hun skjønner det, er det komplisert å forholde seg til. Et barn vil jo bli urolig hvis det skjønner hva som snakkes om her. Det tenker jeg vil skje uansett om det er sant eller usant.

Skuterud mener at man ikke kan konkludere med om overgrep har skjedd eller ikke, ut fra behandlingen han har sett på film.

BUP konkluderte med at det var stor faglig sikkerhet for at seksuelle overgrep har skjedd.

¹16-062300AST-GULA/AVD1

²15-169536MED-HAUG/

PTSD

Etter inntakssamtalen med den da fireårige jenta mente BUP at det var stor sannsynlighet for at jenta led av PTSD. Rettsoppnevnt sakkyndig psykolog Tori Mauseth støttet BUP Haugesunds vurderinger i retten. Sakkyndig psykolog på forsvarers side mente konklusjonene BUP gjorde ut fra observasjoner av jenta, er spekulative.

Når Anders Skuterud ser video fra behandlingen, kan han ikke se symptomer på lidelse.

– Alt det jeg ser, kan like gjerne være tegn på en ubehagelig situasjon fordi det kommer inn en fremmed, altså intervjusituasjonen. Jeg kan ikke tolke et eneste sykkelighetssymptom inn i det.

– *Men hvis vi glemmer at dette blir brukt i en rettsak, er det god behandling?*

– Jeg mener at terapeuten går altfor langt i å legge ord i munnen på barnet.

– *Men terapeuten forteller vel bare det barnet selv ifølge moren har sagt tidligere?*

– Jeg kjenner ikke saken godt nok til å si så mye om det, men hvis man ser denne sekvensen løsrevet, så er det å plassere ting inn i barnet. Etter det jeg har lest om saken, er det vel tveetydig hva barnet faktisk sa til mor, som utgangspunkt. Det kan være normale omsorgshandlinger fra far som ligger til grunn her, for alt jeg vet.

Pendel

Skuterud advarer mot det han kaller A-farer og B-farer om overgrepssproblematikk.

– Man kan oppdage for lite, og man kan oppdage for mye. Og vi vet at begge deler skjer. Vi hører jo historier om overgrep som aldri ble oppdaget. Og vi ser av forskningen, for eksempel ved NKVTS, at mange overgrepserfaringer aldri er blitt fanget opp av voksne.

– Men så har vi Bjugn-saken og mange andre lignende saker, der vi fagfolk også går i den motsatte grøfta. Vi ser ting der det ikke er noe. Her risikerer vi å komme i den situasjonen at når vi tror det, så ser vi det stadig vekk.

– Jeg er så gammel nå at jeg har fulgt med dette feltet fra den tiden da vi ikke trodde på omtrent noe, på 70-tallet. På 80-tallet snudde det til at vi trodde at barn alltid snakket sant. Vi har pendlet faglig litt for mye i ytterpunkter. Spesielt som behandlere bør vi ha en uhyre stor ydmykhet når det gjelder hva som er sannhet.

Gjennomgang

Helse Fonna HF er i gang med en gjennomgang av den aktuelle saken, opplyser klinikkdirektør for psykisk helsevern Kenneth Eikeset til Psykologtidsskriftet. Det blir brukt eksterne fagfolk i arbeidet.

– Hovedoppgaven til BUP er å utgreie og behandle barn og unge med psykiske problemer. Når det blir reist kritikk til utgreiing og behandling, er det noe vi tar på alvor. Det er da naturlig å gå gjennom den aktuelle saken for å kvalitetssikre den behandlingen vi gir, skriver klinikkdirektøren i en e-post.

GRANSKNING Kenneth Eikeseth ved Helse Fonna opplyser at helseforetaket skal gjennomgå BUP Haugesunds behandling av jenta i saken. Foto: Eirik Dankel/Helse Fonna

Rapporten vil ifølge Eikeset bli sendt til Fylkeslegen når den er klar, trolig før påske.

– *Har ledelsen ved Helse Fonna tillit til at behandlingen av barn ved BUP Haugesund er faglig forsvarlig?*

– BUP Haugesund gir forsvarlig utgreiing og behandling av barn og unge med psykiske lidelser. Det vil alltid være en risiko for svikt i pasientbehandling ettersom det er komplekse tilstander en behandler i spesialisthelsetjenesten, men det er etablert omfattende kvalitetssikringssystemer for å redusere risikoen for svikt. Vi tar innspill og kritikk på alvor og beklager selvsagt om vi gjør feil, svarer Eikeset.

Den frikjentes forsvarer, advokat Thomas Randby, ønsker en prinsipiell diskusjon om i hvilken grad oppstart og innhold i behandling av barn bør influeres av at det allerede er satt i gang en politietterforskning.

Under enhver omstendighet mener Randby at behandlerne bør informere og helst få klarsignal fra politiet dersom det i etterforskningsperioden gjennomføres metoder og grep i behandlingen som kan påvirke barnets forklaring om det som er tema for etterforskningen.

– BUPs opptreden er i dette tilfellet høyst problematisk idet behandlerne, etter anmodning fra mor og bistandsadvokat, velger å tre inn og spille en aktiv rolle i straffesaken ved å uttale seg «med stor faglig sikkerhet» om pålitelighet og «den objektive sannhet». Jenta hadde ikke selv fortalt om overgrep til BUP, og man hadde valgt å ikke ta kontakt med far. BUPs håndtering går over i det klart kritikkverdige når man dernest, uten å informere politiet verken før eller senere, planlegger og gjennomfører «nye» grep i behandlingen som åpenbart kan påvirke barnets forklaring for eksempel ved å skape falske minner. Dette ble gjort tross for at behandlerne i forkant hadde fått informasjon om at politiet tok sikte på et snarlig nytt avhør av barnet, skriver Randby i en e-post.

Barnets bistandsadvokat Elisabeth Rød er sterkt uenig med advokat Thomas Randby:

– Skal barn som utsettes for noe av det verste en kan oppleve, ikke få noen som helst hjelp fordi behandlingen settes på vent i årevis mens saken behandles i rettssystemet? undrer bistandsadvokaten, som understreker at det i seg selv vil være et overgrep (*se hennes utfyllende svar i Meninger-delen på side 212*).

Direktør for psykisk helsevern i Helse Fonna, Kenneth Eikeset, skriver i en e-post at de ikke kommenterer enkeltsaker i media, men registrerer kritikk fra en forsvarer i en sak der Helse Fonna har vært i retten som vitne.

– Helse Fonna sin rolle er til enhver tid å behandle pasienter som er i behov av spesialisert behandling. For Helse Fonna sine behandlere er det til enhver tid forsvarlig behandling som er det viktigste, ikke politiet sine etterforskningskritt i de ulike sakene, skriver Eikeset.

Psykologi og rettssikkerhet

Psykologtidsskriftet har tidligere arbeidet med den såkalte Prestesaken, der en mann ble dømt for vold og seksuelle overgrep mot stedatteren.

Se prestesaken.wordpress.com.

Etter Prestesaken har vi fulgt flere straffesaker der påstand har stått mot påstand. Vi har blant annet fulgt prosessen mot en helsefagarbeider i Buskerud. Avhør av barn var sentralt.

Se desemberutgaven i fjor.

Haugalandet-saken

Sommeren 2014

Jenta (4) forteller om overgrep fra far, ifølge mor.

22. juli 2014

Mor anmelder til politiet.

28. juli 2014

Jenta undersøkes av lege.

Ingen merker eller spor av overgrep.

Legen henviser til BUP.

15. august 2014

Første dommeravhør av jenta.

9. oktober 2014

Inntakssamtale BUP Haugesund.

– Stor sannsynlighet for PTSD, ifølge første journalnotat.

24. oktober 2014

Politiet foreslår henleggelse.

Behandlingen hos BUP fortsetter, uten at politiet kjenner til hva som skjer i BUP.

13. februar 2015

Telefonsamtale mellom bistandsadvokat Elisabeth Rød og BUP-overlege Sissel Øritsland, ifølge BUP-journal.

Rød ønsker en mer spesifikk vurdering i saken.

16. februar 2015

Uttalelse fra overlege Sissel Øritsland i BUP:

– Stor faglig sikkerhet for at seksuelle overgrep har skjedd.

10. mars 2015

Statsadvokaten ber om ytterligere etterforskning.

16. mars 2015

Politiavhør av overlege Sissel Øritsland.

Politiet informerer overlegen om at de vurderer nytt dommeravhør av jenta.

17. mars 2015

BUP intensiverer behandlingen av jenta.

25. mars 2015

BUP gjennomfører behandlingen «Narrativ far».

BUP-behandler forteller i detalj til jenta om hva hun har opplevd av seksuelle overgrep fra far.

5. mai 2015

Andre dommeravhør av jenta.

1. april 2016

Far enstemmig dømt til ni års fengsel i Haugaland tingrett.

13. desember 2017

Nye bevis.

Far frikjent i Gulating lagmannsrett.

19. januar 2018

Fagdommerne dømmer far til å betale 250 000 kroner i erstatning.

– Klar sannsynlighetsovervekt for overgrep, mener fagdommerne.

Saken ankes til Høyesterett.